

ÉLIÁS JÁNOS – VARGA IMRE SOLT

ANNA KIRÁLYNÉ MUNKÁCSI ÉS MÁRAMAROSI BIRTOKAI 1502–1506 KÖZÖTT¹

ABSTRACT

**JÁNOS ÉLIÁS AND IMRE SOLT VARGA: THE MUNKÁCS AND MÁRAMAROS ESTATES
OF QUEEN ANNE BETWEEN 1502 AND 1506**

The essay examines the management of the Munkács and Máramaros estates of Anne de Foix-Candale, Queen Consort of Hungary (1502-1506), based on the diplomas issued by her. Queen Anne as wife of Ulászló II, King of Hungary, played a significant role in the life and foreign policy of the Hungarian royal court, while the estates held by her were important both from an economic and strategic viewpoint. The significance of these territories, especially the manors of Munkács and Máramaros, were key with respect to the revenues and political manoeuvring space of the queen. The aim of the paper is to show how these estates contributed to the economic stability and consolidation of Anne's rule. The examination covers the development of estate management and the income drawn from them, with particular attention to the role of salt mining in Máramaros, which provided significant revenue for queen. The acquisition of Munkács was also of key importance, due not just to its strategic role, but also its significance in food supply. The survey makes it clear that the Máramaros salt revenue and the strategic location of Munkács both formed the basis of the queen's financial resources and political influence.

Keywords: Anne de Foix-Candale, Máramaros manor, Munkács manor, mediaeval estate management, salt mining

* Éliás János PhD hallgató, a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolája; a Győrffy István Nagykun Múzeum történésze ORCID: 0000-0001-7751-1288; Varga Imre Solt PhD hallgató, DE TNDI ORCID: 0009-0005-0120-3234

1 A tanulmány alapjául szolgáló kutatást az Innovációs és Technológiai Minisztérium által meghirdetett Tématerületi Kiválósági Program (TKP2021-NKTA-34) támogatta. A kutatócsoport neve: DE TKP „Magyarország helye és képe a középkori Európában” Kutatócsoport.

BEVEZETÉS

A jelen dolgozat Anne de Foix-Candale, más néven Candale-i Anna magyar királyné (1502–1506) birtokainak igazgatástörténetét vizsgálja a királyné által kiadott oklevelek alapján. Anna trónra kerülése a 16. század elejének francia–magyar diplomáciai kapcsolatait tükrözi, amelyek révén a francia származású királyné a Magyar Királyság élére került. Személye különös jelentőséggel bír, hiszen aktívan közreműködött a magyar külpolitika alakításában, miközben számos birtokigazgatási iratot készítetett. Ezen források bepillantást nyújtanak egy idegen nyelvű és kultúrájú, latinul is csak korlátozottan beszélő királyné integrációjába és működésébe a magyar uralkodói környezetben.

A középkori magyar történelemben a királynéi birtokok igazgatása és gazdasági szerepe gyakran háttérbe szorul a királyi uradalmak vizsgálatához képest, noha a királynéi bevételek jelentős részét ezek biztosították. Anna királyné II. Ulászló feleségként a 16. század elején számos fontos birtokot tudhatott magáénak, amelyek közül a máramarosi és munkácsi uradalmak különösen kiemelkednek. Ezek a területek nemcsak gazdasági, hanem stratégiai szempontból is fontos szerepet játszottak, így a királyné bevételei és politikai mozgástere szorosan kapcsolódott hozzájuk.

A dolgozat célja, hogy rávilágítson arra, milyen szerepet tölthettek be ezek a birtokok Anna királyné gazdálkodásában, milyen bevételeket generáltak, és hogyan alakult a birtokok igazgatása a királyné rövid uralkodása alatt. Milyen források állnak rendelkezésre ezen uradalmak működéséről? Hogyan változtak a birtokok gazdasági viszonyai a középkor végére? E kérdések megválaszolásával betekintést nyerhetünk egy kevésbé kutatott terület történetébe.

HISTORIOGRÁFIAI ÁTTEKINTÉS

Bár a munkácsi és máramarosi birtokok kapcsán több szakmunka is megjelent az utóbbi néhány évben,² ezek alapvetően kevesebb figyelmet szenteltek a nevezett uradalmak igazgatásának. Ennek legnyilvánvalóbb oka az, hogy az Anna által kiadott oklevelek számottevő része még feldolgozásra vár.³ A kutatáshoz több korai munkát is figyelembe vettünk,⁴ azonban ezek már nem tekinthetők minden szempontból recensnek, így ezek adatait csak a szükséges kritikával használtuk fel.

Alapvetően a primer forrásokkal dolgoztunk, vagyis az eredeti oklevélről készült felvételek átírását követően gyűjtöttük ki a számunkra értékes információkat.⁵ Ezen felül a már kiadott oklevéltárakat – példának okáért lásd Tringli Istvántól a Perényi

2 CSATÁRY György: *A máramarosi öt koronaváros levéltára 1326–1910*. Ungvár – Beregszász 2011. DRASKÓCZY István: *A magyarországi kőszó bányászata és kereskedelme*. Budapest 2018.

3 Jelenleg 61 oklevelet kötünk biztosan Annához, ezenfelül további két másikat bizonytalanként csatolunk a nevéhez.

4 KROPF Lajos: Anna királyné, II. Ulászló neje. *Századok* 1895. 8. 689–709.; WENZEL Gusztáv: II. Ulászló magyar és cseh királynak házas élete, 1501–1506. Második közlemény. *Századok* 1877. 9. 727–757.

5 Elsősorban a Hungaricana és a Collectio Diplomatica Hungarica adatbázisokat használtuk.

család vagy Mihályi János máramarosi diplomákat tartalmazó forráskiadványáról – is ellenőriztük.⁶ Ezek – ahogy fentebb is említettük – nem fedték teljesen Anna királyné okleveleit, sőt volt, amelyekben nem is érintették a királyné ez irányú tevékenységét.⁷

Jelentős segítséget jelentettek azok a munkák, amik közvetlen vagy közvetett módon a királynéi bevételeket tárgyalják. Ezek közül kiemelném Draskóczy István monográfiáját a magyar sóbányászat középkori történetéről, illetve Kenyeres István tanulmányát a királyi és királynéi birtokokról.⁸ Továbbá fontos irodalmi tétel Neumann Tibor kommentárral ellátott forrásközlése Ernuszt Zsigmond pécsi püspök és kincstartó 1494–1495-ös számadáskönyvéről.⁹ A királyné birtokaiba tartozó mezővárosokra kivetett adót az ebben olvasható adatok alapján becsültük meg.

Kifejezetten sokat foglalkozott a témával Györkös Attila, aki elsősorban a francia–magyar diplomáciatörténeten keresztül vizsgálta Anne de Foix–Candale-t,¹⁰ a későbbiekben azonban figyelmet szentelt a királyné udvari tisztviselőire, például a titkáira.¹¹

ANNE DE FOIX–CANDALE MINT MAGYAR KIRÁLYNÉ

II. Ulászló magyar király 1502-ben házassági szerződést kötött XII. Lajos francia királlyal, aki ennek értelmében megengedte II. Ulászlónak, hogy unokahúgai közül – Anne de Foix, vagyis a későbbi Anna mellett Germaine de Foix, Anna unokatestvére is eladósorban volt, őt végül II. Ferdinánd aragóniai királyhoz adták feleségül – válaszon magának feleséget.¹² Így Annát 1502-ben felkészítették a magyarországi útjára.

Birkás szerint Anna alapvetően negatívumként élte meg a magyar királlyal való eljegyzését, mivel már szerelmes volt egy francia nemesbe, François Dunois grófba.¹³ Ennek ellenére Anna, mint a királyi család tagja, teljesítette a kötelességét, és elindult a Magyar Királyságba. Élete hátralevő részére sokkal nagyobb problémát jelentett, hogy Anna nem beszélt magyarul, latinul is csak keveset, valamint azt is hibásan.¹⁴ Mindenképp nagy visszaesés lehetett számára, hogy miután elhagyta a fran-

6 TRINGLI István: *A Perényi család levéltára 1222–1526*. Budapest 2008. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 44.) CSATÁRY 2011. MIHÁLYI János: *Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból*. Máramaros-Sziget 1900.

7 CSATÁRY 2011. Tringli és Mihályi munkája is forrásközlés, tehát nem is vártuk el, hogy abban Anna királyné birtokigazgatásáról esik több szó.

8 DRASKÓCZY 2018.; KENYERES István: A királyi és királynéi „magánbirtokok” a 16. században. *Századok* 2004. 5. 1103–1148.

9 NEUMANN Tibor: *Registrum proventuum Regni Hungariae. A Magyar Királyság Kincstartójának számadáskönyve (1494–1495)*. Budapest 2019.

10 GYÖRKÖS Attila: *Reneszánsz utazás. Anna királyné 1502-es fogadtatásának ünnepei Észak-Itáliában és Magyarországon*. Máriabesnyő 2016. (Scriptores Rerum Hungaricarum 9.)

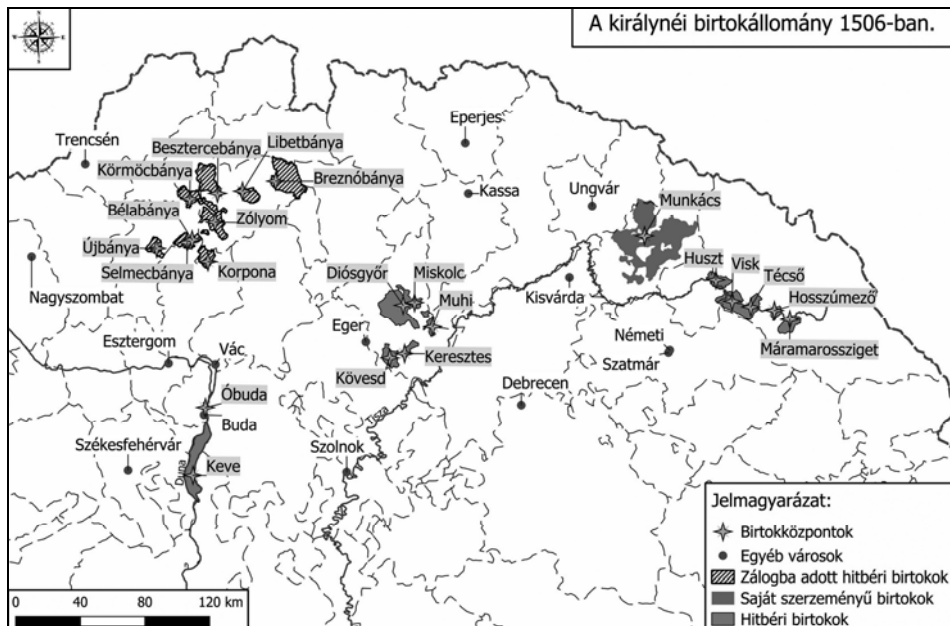
11 GYÖRKÖS Attila: Egy francia nő Budán. Anna királyné, II. Ulászló felesége (1502–1506). In *Királynék a középkori Magyarországon és Európában*. Szerk. SZOVÁK Kornél – ZSOLDOS Attila. Budapest 2019.

12 BIRKÁS Géza: *Francia utazók Magyarországon*. Szeged 1948. 26. (Acta Universitatis Szegedien-sis, Sectio Philologica XVI.)

13 BIRKÁS 1948. 26.; GYÖRKÖS 2016. 80.

14 GYÖRKÖS 2019. 177–178.

cia nyelvterületet, s Észak-Itália városaiban – ahol a kereskedelem és diplomácia jelentősége miatt igen sokan szót érthettek Annával – igen nagy pompával várták,¹⁵ addig Magyarországon – bár a nyilvánvalóan a kivonulás, illetve a házassági és koronázási ceremónia is igen díszes volt¹⁶ – kezdetben kellemetlenül érezhette magát. Az ilyen helyzetek persze hozzátartoztak a korabeli neveléshez, amiben az uralkodók női rokonai kiskoruktól kezdve részesültek. Amellett sem mehetünk el szó nélkül, hogy Anna udvartartásának egy része azokból állt, akik leánykorában Franciaországban vagy őt, vagy családját szolgálták. Erre kiváló példa Jean de Gozon, aki 1502-től haláláig a királyné jövedelemkezelője (*gubernator curiae nostrae*) volt.¹⁷

1. ábra. Anna királyné birtokai 1506-ban. (Engel Pál adatai alapján, 2021-ben megjelent „Engel Pál: Magyarország a középkor végén” című digitális atlasz alapján.) Szerk. Varga Imre Solt, 2024.

Anna tehát 1502-ben úgy kezdte meg regnálását királynéként, hogy mindössze néhány emberrel tudott csak szót érteni. Mivel francia kísérői sem bírták a magyar nyelvet, ezért II. Ulászló gondoskodott róla, hogy a királyné körül mindig legyen egy olyan személy, aki gondoskodik a nyelvi akadályok elhárításáról. Ezek voltak a királyné titkárai. Polner János (1504-ben bekövetkezett haláláig), Gosztonyi János (1506-ig), Szalaházi Szalai Tamás (1504–1505 között) és Losonci Zsigmond (1505–

15 GYÖRKÖS 2016. 36–37.

16 GYÖRKÖS 2016. 56–58.; BIRKÁS 1948. 27–28.

17 C. TÓTH Norbert – HORVÁTH Richárd – NEUMANN Tibor – PÁLOSFALVI Tamás: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főpapok és bárók*. Budapest 2017. 161. (A továbbiakban: C TÓTH et al. I.)

1506 között).¹⁸ A jelenleg ismert 63 oklevél közül, amit Annához köthetünk, egyet se jegyzett Szalaházi és Losonci, vagyis szerepük kérdéses.¹⁹ Polner és Gosztonyi esetén tudjuk, hogy tanultak franciául,²⁰ ami fő szempont volt kiválasztásukban. Véleményünk szerint Szalaházi és Losonci is beszélt franciául, így lehetséges, hogy a *secretarius* cím jegyében, de – Györkös Attilával egyetértve²¹ – tanácsosként, illetve társaságként voltak jelen a királyné udvarában.²²

Felmerült bennünk a kérdés, hogy a fiatal királyné nem viselkedett-e az idegen környezetben „bábként”, és bízta birtokügyeit Jean de Gozon jövedelemkezelőre, illetve titkáira és tanácsosaira? Ezt azonban kizártuk, figyelembe véve, hogy Anna az országos és a nemzetközi politikában is tevékenyen részt vett: levelezett a francia királyi párral és I. Ercole d’Este ferrarai herceggel, két oklevelet is kiadott a Jagelló–Habsburg kettős házassági szerződés megerősítése érdekében,²³ illetve beleszólt a hazai nádorválasztásba is.²⁴ Tringli István szerint a tény, hogy Anna is beleszólt a politikába, erős királynéi hatalmat mutat.²⁵ Ezen ismeretek tudatában azt feltételezzük, hogy a királyné – természetesen hallgatva a tanácsadóira – maga hozta a döntéseit és irányította birtokainak igazgatását.

A MÁRAMAROSI BIRTOKOK

A máramarosi birtokok már korábban is királynéi birtokok voltak, azonban olyan jelentős múltra nem tekinthettek vissza, mint mondjuk a diósgyőri uradalom, ami már a 15. század eleje óta számít hagyományosan királynéi birtoknak.²⁶ Ezzel szemben a máramarosi városok 1476 után, de legkésőbb 1480-ban lettek a mindenkori királynéi domíniumok részei.²⁷

18 GYÖRKÖS 2019. 177–178.

19 Kubinyi szerint másodtitkárok vagy referensek lehettek. Ezzel Györkös Attila egyetért. – KUBINYI András: A királyi titkárok II. Lajos király uralkodása idejében. *Gesta* 2006. 1. 3–22.; GYÖRKÖS 2019. 178.

20 GYÖRKÖS 2019. 178–179.

21 GYÖRKÖS 2019. 178.

22 A királyné titkáiról bővebben szól C. TÓTH et al. I. 2017. 161–162.

23 GYÖRKÖS 2019. 175–176.

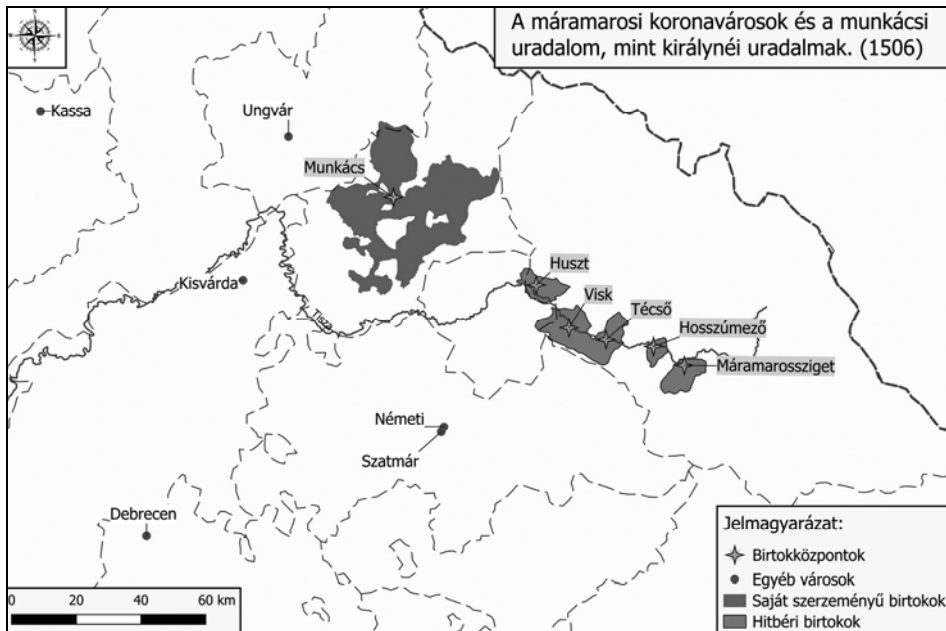
24 C. TÓTH Norbert: *A Magyar Királyság nádora. A nádori és helytartói intézmény története (1342–1562)*. Budapest 2016. 74–75.

25 TRINGLI István: *Mohács felé 1490–1526*. Budapest 2009. 46. TRINGLI 2008. 348. „Ulászló király tudtul adja, hogy Peren-i Imre (spect. magn.) Abaújvár megye örökös ispánja, nádor hűséges szolgálataiért [...] új adomány címén Imre nádornak, fainak: Ferencnek és Péternek, valamint örökösieinek adományozta örökjogon és visszavonhatatlanul Anna királyné hozzájárulásával és jóváhagyó akaratából. [...]” Az 1506. február 22-én Budán kiadott királyi adománylevélben szintén előkerül a királyné, aki „hozzájárult” és „jóváhagyta” az adományt. Ez szintén jele annak, hogy a király bevonta hitvesét az ország irányításába, vagyis Annát nem lehet egy félénk hölgynek tekinteni, akit a tanácsadói irányítottak.

26 WENZEL Gusztáv: *Diósgyőr egykori történelmi jelentősége*. Pest 1872. 20.

27 DRASKÓCZY István: Szempontok az erdélyi sóbányászat 15–16. századi történetéhez. In *Studia Professoris-Professor Studiorum. Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára*. Szerk. ALMÁSI Tibor – DRASKÓCZY István – JANCsó Éva. Budapest 2005. 85.

Felvetődik a kérdés, hogy pontosan mely várakról van szó, melyek az 1502-es házasságkötése után Anna királyné kezelésébe kerültek. Az öt máramarosi hitbéri város alatt Husztot, Técsőt, Visket, Hosszúmezőt és Máramarosszigetet (korabeli nevén Sziget) értjük.²⁸ Máramaros vármegye a középkorban nem annyira a magas népességének, sokkal inkább stratégiai, ezen belül gazdasági és hadászati fontosságának köszönhetette jelentőségét. A 14. század folyamán I. Károly, majd I. Lajos magyar király is jogokat biztosít először négy, majd 1352-től – újonnan idesorolva Máramarosszigetet – öt Máramaros vármegyei városnak.²⁹

2. ábra. Anna királyné munkácsi és máramarosi birtokai 1506-ban. (Engel Pál adatai alapján, 2021-ben megjelent „Engel Pál: Magyarország a középkor végén” című digitális atlasz alapján.) Szerk. Varga Imre Solt, 2024.

A Magyar Királyság gazdaságán belül jelentős szerepet leginkább a sóbányászat terén ért el, ami ezen városok környékén nagy mennyiségben és jó minőségben elérhető volt. Részben ennek köszönhető, hogy Mátyás a királynéi birtokok közé sorolta, jelentős bevételhez juttatva a királynéi udvartartást. Ekkor kapták meg ezek a mezővárosok a *koronavárosok* elnevezést.³⁰

28 Lásd 2. ábra.

29 CSATÁRY 2011. 5–6.

30 CSATÁRY 2011. 6–7.; GULYÁS László Szabolcs: *Városfejlődés a középkori Máramarosban*. Kolozsvár 2014. 7. (Erdélyi tudományos füzetek 280.)

Az öt koronaváros bevételéről pontos adataink nincsenek, ugyanis nem áll rendelkezésünkre elég forrás. A kiindulópontot jelen esetben a magyarországi követjelentések, illetve a magyar sóbányászatból származó bevételek jelentik. Sebastian Giustiniani velencei követ 1503-as jelentése elég plasztikus képet ad nekünk a magyar királyi és királynéi jövedelmekről.³¹ Eszerint az összes magyar sóbányából mintegy 50 000 aranyforintnyi összeg folyt be a királynak (illetve a királynénak).³² Draskóczy szerint a 16. század elején a kamara éves bevétele 8000–14 000 forint körül mozgott, függően az adott évi termeléstől, illetve a kiadásoktól.³³ Giustiniani ugyanakkor a királyi kiadások között feltünteti, hogy a királynénak II. Ulászló évi 30 000 aranyforintot utalt ki.³⁴ Ez valójában 1502–1504 között nem valósult meg maradéktalanul,³⁵ a későbbiekben azonban Anna az előbbi összeggel nagyjából megegyezőhöz juthatott hozzá, köszönhetően II. Ulászló gondoskodásának.³⁶

Érdemes tehát a magyar királynéi birtokokat és bevételeit is röviden megvizsgálni, hogy pontosabb képet kapjunk ezekről. A máramarosi és munkácsi birtokokon kívül Anna királyné három nagyobb birtokegységet tudhatott a magáénak: az alsómagyarországi bányavárosokat;³⁷ Óbudát,³⁸ illetve ahhoz kapcsolva a Csepel-szigetet (Rác)Kevével;³⁹ valamint Miskolc városát, Diósgyőr várát, továbbá az ehhez tartozó uradalmat.⁴⁰

Az alsó-magyarországi bányavárosok Aragóniai Beatrix magyar királynénak 1486 és 1491 között átlagosan évi 18 000 aranyforintot jövedelmeztek.⁴¹ Erre az összegre azonban Anna nem számíthatott, mivel még királynévá válása előtt II. Ulászló zálogba adta.⁴² Sőt, Annának még a királytól kapott kassai harmincad (*tricesima*) és erdélyi huszadvám (*vigesima*), valamint a szebeni aranyváltó (*cementum*) bevételeinek jelentős részét (a három tételből összesen évi 13 000 aranyforintot) is le kellett kötnie, hogy a zálogba adott alsó-magyarországi bányavárosokat Thurzó János köröci kamaraispántól visszaváltsa.⁴³ Ez az összeg tehát nem képezhette a királyné járandóságok részét.

31 BALOGH István: *Velencei diplomaták Magyarországról (1500–1526)*. Szeged 1929.

32 BALOGH 1929. 33.

33 DRASKÓCZY István: A királyi jövedelmek a 16. század elején Magyarországon. In *Historia Critica. Tanulmányok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Történeti Intézetéből* Szerk. MANHERCZ Orsolya. Budapest 2014. 316.

34 BALOGH 1929. 34.

35 WENZEL 1877. 822., 824.; illetve rá hivatkozva KENYERES 2004. 1110–1111. és DRASKÓCZY 2018. 101.

36 BALOGH 1929. 36.

37 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár Diplomatikai Levéltára (a továbbiakban: DL) 46 683.

38 DL 21 542.

39 MISKEI Antal: *Ráckevei okmánytár. Oklevelek és iratok (15–17. század)*. Ráckeve 2015. 88. (Ráckevei Múzeumi Füzetek 7.)

40 KENYERES 2004. 1111.; Lásd 1. ábra.

41 KENYERES 2004. 1114.

42 DL 29 352.

43 DL 38 747.

A birtokok közül Miskolc és Óbuda,⁴⁴ valamint 1505-től Munkács adója is komolyabb összeget jelenthetett. Azonban az alsó-magyarországi bányavárosok kiadásával egyértelmű, hogy Anna legnagyobb bevétele a máramarosi városok só-monopóliumából származott, a Draskóczy által megadott intervallum középértékeivel számolva, vagyis mintegy évi 10 000–12 000 aranyforint értékben. Ebből sem tudott egyből teljes mértékben költekezni, amire jó példa, hogy 1503. február 20-án kelt levelében a máramarosi kamara terhére vett fel 2000 forintot Tárcai János máramarosi kamaraispántól.⁴⁵ Továbbá a királyné 1300–1700 forintnyi adóra számíthatott a koronavárosoktól.⁴⁶ Tehát 1505 előtt a királyné nagyjából 13 400 és 15 400 forint közötti bevétellel számolhatott, ennek az összegnek ~85–89%-át a koronavárosok adták.

Nem csoda tehát, hogy Anna, bár az oklevelek száma alapján nem, azok tartalma alapján azonban igen nagy figyelmet fordított legfőbb bevételi forrására. Az első ilyen dokumentum az 1503. június 10-én, Budán kelt oklevél, amiben Anna királyné Visk város Szent Miklós-templomának jogát erősíti meg egy malomról, ami a Thababor vizén fekszik.⁴⁷ Az oklevél alja némiképp kopott állapotú, az azonban kivehető, hogy a jogot még Mátyástól kapta a templom, ennek megerősítésére szolgált az oklevél. A hasonló jogmegerősítések szokványosak a „tulajdonosváltások” esetén, legyen az király vagy királyné.

Hasonló minőségű oklevél az 1503. november 11-én kiadott nemesítő oklevél,⁴⁸ amiben Anna elismeri Goricai Barilovics Miklóst és testvérét, Jakabot prediális nemesnek, s megengedi nekik, hogy a Huszthoz tartozó folyón malmot építsenek, felmentve őket mindazon adók alól, amit a királynénak kötelesek megfizetni.⁴⁹ A korábban Csebi Pogány Zsigmond máramarosi sókamaraispán alatt dolgozó Barilovics Miklós sőtisztet⁵⁰ érdemeiért emelte a királyné a huszti prediális nemesek soraiba, bár a szolgálatairól konkrét bizonyítékaink nincsenek.⁵¹

Helyzetükkel a koronavárosok is tisztában lehettek, így történhetett, hogy a királynét több jogi és gazdasági kérdésben is megkeresték annak rövid uralkodása alatt. Erre kiváló példa az 1504. május 14-én, szintén Budán kelt oklevél, amiben Imre fia Tamás huszti és Szász Lőrinc máramarosszigeti bíró kérésére Anna királyné Szöllös nevű mezőváros jogait megerősítette, mivel az eredeti példány az oláhok el-

44 Ernusz Zsigmond számadáskönyve alapján 1494-ben Miskolc 1309,5, Óbuda Pilis és Pest megyei részei 430 forintot adózott. – NEUMANN 2019. 126., 138., 140.

45 Ez persze nem azt jelenti, hogy nem rendelkezett egyből az összeg felett. Az adózás valószínűleg több részletben folyt be. Feltételezésünk szerint egy nagyobb kiadás fedezésére vett fel hitelt a következő nagyobb összegű adó befolyásáig. – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár Diplomatikai Fényképgyűjteménye (a továbbiakban: DF) 216 591.

46 Ernusz feljegyzései szerint 1495-ben 1718 aranyforintot vetett ki a királyné a koronavárosokra és 1345-öt szedett be a két adószedő, Pozsegai István és Bibi István. NEUMANN 2019. 362.

47 DL 24 849.

48 DL 84 585.

49 SZAKÁLY Ferenc: Határmezsgyén: Huszti Barilovics Miklós életútja, 1492–1537. In *Folia historica. A Magyar Nemzeti Múzeum évkönyve 9.* Szerk. HAIDER Edit. Budapest 1981. 9.

50 GULYÁS 2014. 69.

51 SZAKÁLY 1981. 11.

leni háborúk idején elveszett.⁵² Önmagában érdekes, hogy a máramarosszigeti és a huszti bírók kérvényezik ezt. Az ok azonban nem afféle felebaráti segítségből, hanem önös érdekből történt. Az oklevél szerint Szöllös régi jogai közé tartozik a Fekete-erdő birtokjoga. Ebben azonban benne volt, hogy a szigeti és huszti polgárok a sertéseiket tizedfizetés nélkül tarthatták, azokat Máramaros megyéből szabadon kivihették és eladhatták.⁵³ Hogy volt-e ellenállás a szállósiaktól, nem tudjuk. Maga a jogbiztosító/megerősítő oklevél további példánya a máramarosi polgárok elégedettségének biztosítására.

Egy esetben azonban nem teljesíti maradéktalanul a kérésüket: 1505. március 12-én, Budán kelt oklevelében egy panaszra adott választ. A Máramaros vármegye nemzeti közönségéhez íródott szöveg szerint a vármegye ispánját nem, azonban az alispánokat kötelezi az esküjük letételére.⁵⁴ Körülbelül ebben az időszakban váltotta fel Butkai Péter máramarosi ispánt Batthyányi Benedek (és Lónyai Albert),⁵⁵ valószínűleg ennek kapcsán érkezett a kérés, hogy a máramarosiak előtt is tegyék le az esküt az ispán(ok) és az alispánok. Bár a királyné elérte, hogy az alispánok letegyék az esküt, a király által kinevezett ispán(oka)t erre nem kötelezhette. Alapvetően tehát a királyné igyekezett teljesíteni a koronavárosok kéréseit, ezzel is meghálálva a jelentős bevételei forrásként funkcionáló máramarosi sóvárosokat.

MUNKÁCS MEGSZERZÉSE

Munkács vára és a hozzá tartozó uradalom a 15. század végén és a 16. század elején igen gyakran cserélt gazdát. 1484. november 11-én I. Mátyás magyar király fiának, Corvin Jánosnak adományozta anyja, Szilágyi Erzsébet birtokait, többek között Munkács várát a hozzá tartozó Nagylucska, Kislucska, Beregszász és Vári uradalmakkal.⁵⁶

1494-ben (Schönherr Gyula szerint augusztusban) Corvin János átengedte nagybátyjának, Vingárti Geréb Péter nádornak a munkácsi uradalmat.⁵⁷ Mikor Vingárti Geréb Péter 1503-ban bekövetkezett halálával a Vingárti Geréb család kihalt, Corvin János megegyezett Ernuszt Zsigmond pécsi püspökkel. Eszerint Corvin többek között a rá visszazállt Munkácsért és uradalmáért cserébe lemond az elhunyt nádor erdélyi és szlavóniai birtokairól.⁵⁸ Így végül az évtizedeken keresztül Hunyadi-birtokként kezelt Munkács Ernuszt Zsigmond pécsi püspökhöz került.

52 DL 22 477.; WENZEL Gusztáv: *Kritikai fejtegetések Máramaros megye történetéhez*. Pest 1857. 384–386.

53 DL 22 477.

54 DF 275 913.; Jelen tudomásunk szerint a megyéispánnak más vármegyében sem kellett hasonlót tennie, így alapvetően maga a követelés alapja az érdekes, nem a végkifejlet.

55 C. TÓTH Norbert – HORVÁTH Richárd – NEUMANN Tibor – PÁLOSFALVI Tamás – W. KOVÁCS András: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. II. Megyék*. Budapest 2017. 153.

56 DL 37 661.

57 SCHÖNHERR Gyula: *Hunyadi Corvin János: 1473–1504*. Budapest 1894. 212. (Magyar történeti életrajzok); FEDELES Tamás: Ernuszt Zsigmond pécsi püspök (1473–1505). Pályavázlat. In *A Missale secundum morem Alme Ecclesie Quinqueecclesiensis tanulmánykötete*. Szekszárd 2009. 20.

58 DL 65 537.

Ő sem élvezhette azonban sokáig a munkácsi birtok javait, ugyanis 1505 nyarán gyilkosság áldozata lett.⁵⁹ Kubinyi szerint a király vagy nem vette figyelembe a megegyezést,⁶⁰ vagy a munkácsi polgárok Ernuszt Zsigmond pécsi püspök háta mögött erősítették meg jogaikat a királynéval.⁶¹

Véleményünk szerint 1505 elején az uradalom már Anna királyné birtokát képezte. Schönherr közli, hogy Corvin halála után annak özvegye, Frangepán Beatrix a február 9-én meghirdetett országgyűlésen alkudozott a királlyal,⁶² aminek lehetett egy olyan eredménye, hogy az özvegy lemond fia nevében a munkácsi uradalomról, cserébe más birtokok és jövedelmek biztosításáért. Ezt támasztja alá Anna 1505. február 9-én Budán kelt oklevele, amiben megerősíti Corvin János 1493. január 27-i privilégiumát Gergely és testvére, Alexius (Elek) számára, nagylucskai birtokukat illetően.⁶³

Anna másik – Kubinyi által is említett⁶⁴ – Munkácsra vonatkozó missilisét 1505. július 24-én, szintúgy Budán adta ki, megerősítve azokat a jogokat, amiket I. Mátyás, illetve Hunyadi János kormányzó adományozott a városnak.⁶⁵ A korban szokásos eljárás volt, hogy a városi tisztviselők az új birtokost kérik meg, hogy kiváltságlevélben biztosítsa az elődök által a városnak adományozott jogokat. Ez a szokás azonban azért is szükséges, hogy Anna deklarálja saját tulajdonjogát Munkács felett. Kubinyi ebből eredően véli úgy, hogy Ernuszt vagy az oklevél kiadása előtt halt meg, vagy a fentebb említett módon juttatták a munkácsi polgárok a királynéhoz az uradalmat.⁶⁶

Ez azonban két okból sem lehetett valószínű. Egyrészt a február 19-én kiállított Anna-oklevél Ernuszt Zsigmond halála előtt hónapokkal került kiadásra, azonban a pécsi püspök tiltakozása elmaradt. Másrészt Ernuszt Zsigmond és testvére, Ernuszt János közösen bírták a munkácsi uradalmat, így Zsigmond halála után sem a királyra szállna a tulajdonjog, hanem Ernuszt Jánosra a teljes tulajdonjog. Így tehát azt tartjuk valószínűnek, hogy II. Ulászló a Frangepán Beatrixtól megszerzett Munkácsot már 1505. február legelején Anna királynénak adta, méghozzá az Ernusztok beleegyezésével.

Maga a domínium két szempontból is jelentős szerzeménynek számított. Egyrészt Munkácsnak komoly szerepe lehetett a királynéi udvartartás ellátásában. Az 1518. évi bácsi országgyűlésen hozott 14. törvénycikk szerint a királyi és királynéi birtokok feladatait határozták meg. Munkácsnak például a királyi udvarba szánt szalonnáról és borról kellett gondoskodnia,⁶⁷ vagyis afféle „éléskamraként” funkcionált a

59 KUBINYI András: Ernuszt Zsigmond pécsi püspök rejtélyes halála és hagyatékának sorsa. *Századok* 2001. 2. 302.; FEDELES 2009. 20.

60 Ez nem valószínű, hiszen hitelesítette. – DL 65 537.

61 KUBINYI 2001. 318.

62 SCHÖNHERR 1894. 308.

63 DF 224 500.

64 KUBINYI 2001. 318.

65 DF 274 908.

66 KUBINYI 2001. 318.

67 „Ad quam lardis et vino de proventibus castris Munkach, usonibus vero et aliis piscibus de Komaron et Tata providere et insuper decimas Budenses et alias eciam in Syrimio provisor ipse regie maiestati pro mensa et curia sua comparare debet.” – BAK M. János: *Online Decreta Regni Mediaevalis*

királynéi udvar számára. A törvényben a bor (*vino*) mellett szalonnáról (*lardis*) is olvashatunk, tehát valószínűleg hasonló jogokat élvezhetett a környező erdőségekre nézve, mint Szőlős. Továbbá maga a jelenség, hogy a szerémi borok mellett az északkelet-alföldi borok is megjelennek a király(né)i udvarban, jól mutatja, hogy a török betörések által kihalófélben lévő Szerémség folyamatosan veszít jelentőségéből.

A másik szempont maga a bevétel, amit a királynénak mint birtokosnak hozott. Kubinyi kiemelte, hogy az Ernusztok legnagyobb szerzeménye a Vingárti Geréb-hagyatékból a munkácsi vár és uradalom volt.⁶⁸ Ernuszt Zsigmond pécsi püspök és kincstartó 1494–1495-ös számadáskönyvéből tudjuk, hogy a munkácsi uradalom éves adója 1495-ben 953 aranyforint volt.⁶⁹ Feltételezhetően legalább ugyanennyit fizetett a királynénak is mint birtokosának. Ha ezt az összeget kiegészítjük az ajándékokkal és egyéb járandóságokkal, évi 1000 arany fölötti összegről beszélhetünk, ami a király által korábban ígért évi illetmény 1/30-a.

Természetesen nem volt hátrány az sem, hogy a munkácsi uradalom igen közel helyezkedett el a máramarosi koronavárosokhoz,⁷⁰ aminek stratégiai fontossága – a tiszai sószállítás magasabb szintű felügyelete – mellett gazdasági jelentősége is volt, az uradalmak kezelését is megkönnyítette. A birtok tehát mind pénzügyi, mind élelmezési, mind stratégiai szempontból igen fontos szerzeménynek számított. Anna azonban nem sokáig élvezhette az uradalmat. A királyné korai halálának okán Munkács jóval kevesebb figyelmet kapott a királynétól – legalább is az oklevelek száma és témája alapján –, így annak kezelésére, pontos feladatkörére sem maradt fenn több információnk.

ÖSSZEGZÉS

A máramarosi birtokok központi szerepe a sóbányászatban rejlett, ami jelentős bevételi forrást biztosított Anna számára. Az öt koronaváros (Huszt, Técső, Visk, Hoszszúmező, Máramarossziget) stratégiai jelentőséggel bírtak, és a sómonopólium révén évente több ezer aranyforintot hoztak a királyné kincstárába. Bár a bevételekről pontos adatok nincsenek, a források elemzése alapján Anna jövedelme nagyjából évi 13 000–15 000 aranyforint körül mozgott, melynek nagy része a máramarosi városokból származott.

Munkács megszerzése szintén fontos lépés volt Anna számára. Az uradalom több gazdát is cserélt a 15. század végén, míg végül II. Ulászló 1505-ben adományozta azt a királynénak. Munkács nem csupán stratégiai szempontból volt értékes, hanem jelentős bevételi és élelmiszerellátási forrást is biztosított. Éves jövedelme megha-

*Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary.*s. 1. 2019. 1083. (All Complete Monographs 4.); IZSÓ István: *Szemelvények a középkori montanisztika magyarországi történetének írott forrásaiból (1000–1526)*. Rudabánya 2006. 27.

68 KUBINYI 2001. 318.

69 NEUMANN 2019. 352.

70 A munkácsi vár, illetve a máramarosi sóvárosok központjának számító huszti vár egymástól 65–70 kilométerre helyezkednek el, ami a korabeli viszonyok között 2–3 napi járóföldet jelentett.

ladhatta az 1000 aranyforintot, ami Anna teljes jövedelmének kisebb, ám nem elhanyagolható részét képezte.

Összegzésként megállapítható, hogy Anna királyné gazdasági stratégiája jól mutatja a királynéi birtokok jelentőségét. Bár a rendelkezésére álló jövedelmek korlátozottak voltak, különösen az alsó-magyarországi bányavárosok kiesése miatt, a máramarosi és munkácsi uradalmakra támaszkodva Anna képes volt stabilizálni anyagi helyzetét. Az általa kibocsátott oklevelek tartalmából kitűnik, hogy a királyné kiemelt figyelmet fordított ezekre a birtokokra, hiszen ezek biztosították udvartartásának és politikai befolyásának egyik legfőbb alapját.